

STEFAN LEMNY*

ALPHONSE DUPRONT ÎN ROMÂNIA: 1932-1940/41

Printre istoricii francezi care, pe urmele unui Jules Michelet sau Edgar Quinet, au dovedit o simpatie deosebită pentru români și istoria lor, Alphonse Dupront ocupă un loc de prim plan. Importanța sa este datorată contribuției sale la dezvoltarea legăturilor intelectuale franco-române în perioada anilor 1930, dar și poziției prestigioase pe care avea s-o dobândească în istoriografia ultimilor 50 de ani după cum au recunoscut-o alți istorici de valoare: Pierre Chaunu îl considera, „poate, cel mai mare dintre istoricii moderniști” și „unul dintre cei mai mari istorici ai secolului”¹, iar François Furet vedea în el „unul dintre cei mai mari istorici francezi ai timpului nostru”².

Pasiunea lui Dupront pentru România n-a fost cu totul ignorată până acum. Ea punctează inevitabil biografia intelectuală pe care i-a consacrat-o Sylvio Hermann De Franceschi³ și constituie subiectul unor analize speciale. Romanistul Alexandru Niculescu, profesor asociat al Universității Paris IV între 1980 și 1993, i-a dedicat unul dintre primele articole, recunoscând în el, cum o indică chiar prin titlul ales, „un mare prieten al României”⁴, ca și Zoe Dumitrescu-Bușulenga, care i-a consacrat peste câțiva ani un articol cu un titlu identic⁵. Contribuția cea mai solidă din punct de vedere documentar revine lui André Godin, fost cercetător la CNRS, într-un studiu temeinic, bazat pe explorarea arhivelor Institutului francez⁶ pe care Alphonse Dupront l-a dirijat între 1932 și 1940⁷. Același autor a publicat de altfel și bogata corespondență a istoricului cu Jean Marx, responsabilul Serviciului de opere franceze în străinătate de care depindea instituția de la București⁸, oferind sursa cea mai prețioasă și pentru contribuția de față.

Printre evocările lui Dupront, din perspectiva pasiunii sale pentru cultura și civilizația română, ar fi de amintit și comunicările prezentate în cadrul colocviului dedicat

* Doctor în istorie, Bibliothèque Nationale de France; e-mail: stlemny@gmail.com.

¹ Pierre Chaunu, *Préface*, în François Crouzet, François Furet (dir.), *L'Europe dans son histoire: la vision d'Alphonse Dupront*, Paris, Presses Universitaires de France, 1998, p. XV, XVII.

² François Furet, *Préface*, în Alphonse Dupront, *Qu'est-ce que Les Lumières?*, Gallimard, 1996, p. II.

³ Sylvio Hermann De Franceschi, *Les intermittences du temps: lire Alphonse Dupront*, Paris, Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, 2014.

⁴ Alexandru Niculescu, *Un mare prieten al României*, în „România literară”, nr. 46, 1995.

⁵ Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Alphonse Dupront, un mare prieten al românilor*, în *MI*, octombrie 2003, p. 9-12.

⁶ Denumirea oficială a instituției la data respectivă era Institut Français de Hautes Études en Roumanie, Institutul de Înalte Studii în România. În mod curent era însă cunoscută și sub numele de Institutul francez.

⁷ André Godin, *Une passion roumaine: histoire de l'Institut Français de Hautes Études en Roumanie, 1924-1948*, Paris, L'Harmattan, 1998.

⁸ Idem, *La correspondance d'Alphonse Dupront et de Jean Marx (9 avril 1932 – 9 mars 1940)*, în „Mélanges de l'École française de Rome, Italie et Méditerranée”, tomul 107, nr. 1, 1995, p. 207-411.

lui pe 15 și 16 mai 1998 la Institutul francez din București de Răzvan Theodorescu, *Alphonse Dupront, ses disciples et la Roumanie d'il y a 30 ans*, și Eugen Simion, *La Sorbonne des années 70, vue par un universitaire roumain*⁹. În fine, foarte recent, activitatea sa în România a fost pusă în lumină prin publicarea unor noi documente din corespondența sa¹⁰.

Lucrările amintite oferă elemente prețioase pentru a adânci analiza rolului ce a revenit istoricului francez în dezvoltarea legăturilor dintre compatrioții săi și români. La acestea adăugăm acum rezultatul propriilor investigații bibliografice, oferite îndeosebi de lectura unor scrieri memorialistice, precum și al consultării altor surse inedite: o parte din corespondența sa, dispersată în diverse colecții arhivistice¹¹, dar mai ales fondul documentar pus la dispoziție de soția istoricului, doamna Monique Dupront, înainte ca acest fond să fie depus spre conservare în colecțiile Școlii normale superioare din Paris.

Întâlnirea cu România

Trebuie precizat că întâlnirea lui Dupront cu România prin numirea sa ca director al Institutului francez, în octombrie 1932, se datora mai mult împrejurărilor de moment decât unei dorințe prealabile. La 26 de ani, tânărul normalian, fost bursier al Academiei franceze de la Roma, avid să persevereze în studiul culturii renascentine și al istoriei religiei, era mult mai preocupat de ideea de a obține un post similar în Italia. Fără succes, s-a mulțumit cu o altă destinație. România i se părea soluția cea mai convenabilă și apropiată de locul visat prin fondul moștenirii latine, dar și prin poziția ei exotice la hotarele orientale ale Europei: ea avea să fie pentru el, cum o va spune în scrisori, „Orientul nostru leger”, ba chiar „steril”, dându-i impresia de a îndeplini un adevărat „apostolat oriental”¹².

Candidatura sa a fost bine primită. Henri Focillon îl recomanda cu multă căldură prietenilor săi din România. Într-o scrisoare adresată lui Nicolae Iorga, la 17 iulie 1932, îl prezenta ca „tot ce avem mai bun”¹³ pentru a asigura noua direcție după mandatul bine îndeplinit de Paul Henry, calități despre care îi scria și lui George Oprescu¹⁴.

Prin alegerea făcută, Alphonse Dupront se îndepărta de o carieră tipic universitară sau de cercetător. Obligațiile misiunii și sacerdoțiul său oriental se vor dovedi chiar în detrimentul propriilor proiecte de studiu din lipsa de timp și a lucrărilor de care avea nevoie: „Timpul meu se scurge – se plânge el într-o scrisoare adresată lui Jean Marx, la 7 decembrie 1932, puțin după sosirea sa la București –, fără să fi putut avansa cu un singur rând în lucrările personale”¹⁵. În aprilie 1933, el se bucura de posibilitatea de a se

⁹ „Colloque Alphonse Dupront” en hommage au Directeur de l'Institut Française de Bucarest (1932-1941), 15-16 mai 1998. Printre participanți: Jean Mesnard, Vlad Alexandrescu, André Godin, Andrei Pleșu, Bruno Neveu, Étienne Broglin, Pierre Ménat, ambasadorul Franței la București la data respectivă. Din păcate, actele colochiului n-au fost publicate.

¹⁰ Vasile Pușcaș, Veronica Turcuș, *Un episod de diplomație culturală franco-română după 1918: Alphonse Dupront și Institutul Francez de Înalte Studii din București*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu»”, Series Historica, 57, 2018, p. 476-483, http://www.historica-cluj.ro/anuare/AnuarHistorica2018/29_Puscas_Turcus.pdf (accesat la 16 februarie 2019).

¹¹ Vezi trimerile ulterioare în aparatul de note și anexe.

¹² André Godin, *op. cit.*, p. 237-238, 260, 263, 311, 322, 348.

¹³ Scrisoare comunicată de domnul Andrei Pippidi, în Arhiva Iorga – Pippidi, pachet XXIII.

¹⁴ Radu Ionesco (ed.), *Hommage à Georges Oprescu: lettres de Henri Focillon à G. Oprescu*, în „Revue Roumaine d'Histoire de l'Art”, Série Beaux-arts, XIX, 1992, p. 82, *apud* André Godin, *op. cit.*, p. 214. Henri Focillon a trimis o scrisoare în același sens lui Nicolae Iorga, la 17 iulie 1932.

¹⁵ André Godin, *op. cit.*, p. 244.

alătura grupului de istorici francezi prezenți la Congresul internațional de științe istorice de la Varșovia¹⁶, ceea ce nu-l împiedeca însă a se considera „cineva care a dorit odinioară să fie istoric și care se întreabă neliniștit la sfârșit de an ceea ce-a putut să ajungă”¹⁷. El trebuia să constate lentoarea cu care avansa în studiul său pasionant despre Jules Ferry, un studiu „care resimte teribil urmările exilului meu românesc”, după cum se plângea lui Jean Marx la 29 noiembrie 1933¹⁸. Iar în mai 1935, el regreta din nou „senzația amară de a-și pierde uneori timpul și de se găsi într-o fundătură”¹⁹. Într-adevăr, în afară de studiile apărute în România și de articolele pe teme românești asupra cărora vom reveni, din această perioadă datează puține lucrări de interes istoriografic²⁰.

Sensul unei misiuni culturale

Dar sacrificiul tânărului normalian era făcut cu bună știință. Entuziasmul său în căutarea alterității culturale, dincolo de hotarele patriei sale, s-a dovedit mai puternic decât ambiția unei realizări profesionale în competiție cu propriii săi compatrioți: „A reveni în Franța nu mă tentează în mod deosebit: cred că mă voi adapta greu jansenismului ambiant și prostiei în ce privește lumea internațională”²¹. „Mi se pare greu – mai precizează el cu alt prilej – de a mă regăsi în mijlocul certurilor occidentale, a intrigilor universitare și de altă natură, și de a suferi un eșec în ultimul moment.”²²

Nimic n-a fost însă mai decisiv în alegerea sa decât posibilitatea de a conjuga pasiunea pentru descoperirea altor culturi și mentalități cu dorința de a juca rolul de mesager al culturii franceze peste hotare. Experiența sa în România între 1932 și 1940 este, în acest sens, fundamentală. Ea are loc în contextul unei acțiuni mai largi privind politica culturală a Franței în lume și într-o perioadă marcată pretutindeni de adânci transformări prevestitoare de cataclismul celui de-al Doilea Război Mondial. Viziunea ce călăuzește această acțiune este structurată în jurul câtorva idei – „acțiune spirituală”, „prestigiu francez”, „cooperare intelectuală”²³ – valabile și în cazul României. Cel care slujea această politică avea însă misiunea de a o adapta realităților naționale pe care le descoperea în anii 1930, ani de remarcabile realizări culturale, dar și de derive politice ce au torpilat până la urmă fragedul regim democratic. De la începutul misiunii sale, Alphonse Dupront exprima astfel obiectivul său, în acord cu directivele primite de la Paris, vizând „a orienta viața spirituală a noii României spre o sinteză de câteva secole de occidentalism și de o foarte bogată tradiție națională”²⁴, „a marca prin acțiunea noastră viața intelectuală românească”²⁵, „a viza intelectualii, publicul cultivat de azi – cum scria el în 1935 – și de mâine”²⁶.

¹⁶ *Ibidem*, p. 256.

¹⁷ *Ibidem*, p. 259. Comunicarea prezentată în august 1933 și publicată sub titlul *D'un „humanisme chrétien” en Italie à la fin du XVIe siècle*, în „Revue historique”, tomul 75, martie-aprilie 1935, p. 296-307.

¹⁸ *Ibidem*, p. 276. Studiul va vedea lumina tiparului după câțiva ani sub titlul *Jules Ferry opposant à l'Empire. Quelques traits de son idéologie républicaine*, în „Revue historique”, tomul 77, ianuarie-iunie 1936, p. 352-374.

¹⁹ *Ibidem*, p. 322.

²⁰ Alphonse Dupront, *Thiers*, în A. B. Duff, F. Galy (ed.), *Hommes d'État*, III, Paris, Desclée De Brouwer, 1936, p. 467-588; idem, *Autour du baroque romain*, în „La Renaissance”, XIX, octombrie-decembrie 1936, p. 7-9.

²¹ André Godin, *op. cit.*, p. 322.

²² *Ibidem*, p. 360.

²³ *Ibidem*, p. 236, 255, 260, 309, 322 etc.

²⁴ *Ibidem*, p. 241.

²⁵ *Ibidem*, p. 263.

²⁶ *Ibidem*, p. 309, 311.

Acțiunea sa era cu atât mai complicată cu cât ea se confrunta cu fenomenele noi ce caracterizau atunci societatea românească. El sesiza, de exemplu, „haosul misticilor”²⁷ sau faptul că „evenimentele riscă să ne depășească aici”, cum îi scria, în 19 noiembrie 1933, responsabilului său direct de la Paris, Jean Marx, constatând că „tinerimea română s-a îndreptat în mod teribil spre un misticism rușinos și, în această privință, cunoașterea modului nostru de gândire nu poate s-o oprească, fiindcă ea ne ignoră”²⁸. El remarca, de asemenea, „criza xenofobă”, „mișcarea antisemită” sau „exagerarea naționalistă prezentă”²⁹, tot atâtea motive care dădeau inițiativelor culturale ale Franței un sens particular în direcția cultivării valorilor umaniste universale.

Într-un nou context

Rolul lui Dupront n-ar fi de înțeles în afara contextului mai general în care a avut loc, favorizat de dezvoltarea relațiilor dintre Franța și România. *Voiajul lui Louis Barthou la București*, imediat după numirea sa ca ministru al Afacerilor Străine, este exemplar în acest sens, inclusiv prin valoarea simbolică pe care a avut-o vizita sa la sediul Institutului francez în data de 22 iunie 1934, câteva luni înaintea tragicului său sfârșit alături de regele Iugoslaviei în atentatul din 9 octombrie 1934. Pentru Alphonse Dupront, vizita sa a fost ocazia de a face o virtuoaasă pledoarie despre misiunea instituției pe care o dirija – „[...] o casă strălucitoare de spiritualitate franceză, un mic colț al Franței în care prietenilor noștri români le place să se întâlnească”³⁰ –, lăsând să transpară în același timp și natura nu mai puțin sentimentală a angajamentului său: „[...] cum să reziziți sunetului de nai, seara, când noaptea se lasă pe văi și ciobanul își dezvăluie naturii și turmei de oi dorințele, regretele și visele de viitor, «dorul» greu de definit?”³¹

Importanța pe care a câștigat-o Institutul cultural francez în viața culturală din România și-a găsit curând ilustrarea și prin *instalarea într-un sediu nou*, corespunzător aspirațiilor de deschidere către societatea română, dar și dorinței de a rezista concurenței în termeni de imagine cu instituturile culturale italian și german prezente în București. Abia mutat în noua clădire, mai spațioasă – o casă boierească, tipic românească –, Alphonse Dupront se grăbea să noteze:

[...] ce diferență și, pentru noi, ce câștig în modul de viață. Avem în sfârșit lumină, soare, câțiva arbori și o bucată de grădină ce ne convine. Dar să lăsăm deoparte această idee egoistă meritată totuși după patru ani de existență solitară. Ceea ce contează în Orientul nostru este efectul produs, și la București se poate vedea pretutindeni că noi am câștigat bătălia contra italienilor și a altor meșteri de spectacular³².

Mandatul său nu se limita doar la direcția Institutului francez. El consta de asemenea în *dirijarea Misiunii universitare franceze*, al cărei rol era de a coordona activitatea profesorilor francezi încadrați în școlile și universitățile românești. Cumulând cele două direcții, Dupront a insuflat dinamismul și spiritul său de inițiativă unei rețele mult mai largi de mesageri culturali ai Franței răspândiți în orașele importante din

²⁷ *Ibidem*, p. 270.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 301, 319, 354.

³⁰ *Discours de M. A. Dupront*, în *Le Président Louis Barthou à l'Institut Français de Hautes Études en Roumanie*, Bucarest, 1934, p. 24.

³¹ *Ibidem*, p. 21.

³² André Godin, *op. cit.*, p. 344.

România. Încă din anul 1933, el preconiza, de exemplu, unele măsuri pentru depășirea imobilismului ce i se părea că se instalase în mijlocul unora dintre ei, considerând că „o epurare se impune”³³. Socotită prea radicală, propunerea sa nu s-a realizat, dar autorul ei a contribuit cel puțin la combaterea unor inerții în activitatea celor chemați să contribuie prin activitatea lor profesională la dezvoltarea legăturilor intelectuale franco-române.

În afară de aceste două filiere esențiale în serviciul cooperării franco-române, Alphonse Dupront a apreciat de la început necesitatea colaborării cu un mediu intelectual filo-francez mai larg, capabil să susțină acțiunile culturale ale Institutului francez. Chiar în 1932 – aflăm din scrisoarea inedită a lui Claudio Isopescu către romanistul Giulio Bertoni³⁴ – el era inițiatorul unei asociații de prietenie franco-române, probabil aceea care participă ulterior în mod activ la activitățile institutului dirijat de el.

Animat de un profund entuziasm, de spirit de inițiativă și de o energie particulară, Alphonse Dupront a reușit astfel să-și îndeplinească mandatul cu succes, contribuind la scrierea unei pagini dintre cele mai prestigioase ale prezenței culturale franceze în România. Activitatea sa se confundă din acest punct de vedere cu istoria Institutului cultural francez bine studiată de André Godin, a cărui contribuție ne permite să rezumăm aici doar câteva din principalele direcții.

Dupront și principalele direcții de activitate ale institutului

„Visul” cel mai arzător al lui Dupront în dirijarea Institutului francez de la București, vis „demn de *O mie și una de nopți*”³⁵, cum spunea el, era *invitarea temporară în România, în calitate de conferențieri, a unor personalități reprezentative ale vieții intelectuale franceze* – oameni de știință, artiști, scriitori. Prezența lor era, în concepția sa, esențială pentru o „politică de calitate sau de o calitate susținută de renume”³⁶. Între numele pe care le-a cultivat în serviciul acestui deziderat, întâlnim câteva figuri prestigioase ale vieții intelectuale din Franța din vremea sa: Fernand Baldensperger și Paul Hazard, cofondatori ai „Revue de littérature comparée”, istoricii de artă Louis Gillet și Henri Focillon, acesta din urmă prezent în România „în virtutea unui ritm trienal”³⁷, romanistul Mario Roques, matematicianul și omul politic Emile Borel, filozoful Léon Brunschvicg, reprezentant al idealismului critic pe care Dupront îl aprecia pentru „utilitatea de a face cunoscută aici gândirea filozofică franceză într-un moment în care inteligența română e neliniștită de absolut”³⁸. Între scriitorii de renume figurează Jules Romains, care i-a cauzat unele emoții cu ocazia turneului său prin afișarea ostentativă a pozițiilor sale antifasciste sau antihitleriste³⁹, Paul Valéry, François Mauriac, André Maurois, Paul Claudel, a căror vizită nu a avut loc până la urmă⁴⁰. Eșecul unor invitații îl face să se gândească, în 1935, „în disperare de cauză”, la Roger Martin du Gard, doi ani înainte ca el să devină și mai renumit prin obținerea premiului Nobel pentru literatură.

³³ *Ibidem*, p. 255.

³⁴ Carte poștală (București, 16 octombrie 1932), în colecțiile Bibliotecii Estense – Universitaria, Modena, comunicată prin amabilitatea Bibliotecii de Annalisa Battini, e-mail din 30 mai 2015: „Ieri abbiamo visto il Dupront, dirett. Dell’Istituto francese, il quale ti manda tanti, tanti ossequi mi ha detto di voler seguire il nostro esempio, cioè di formare qui una assoc. Cult. Franco-romena”

³⁵ André Godin, *op. cit.*, p. 263.

³⁶ *Ibidem*, p. 300.

³⁷ *Ibidem*, p. 272.

³⁸ *Ibidem*, p. 254.

³⁹ *Ibidem*, p. 282, 293.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 300, 339

Exigențele directorului Institutului francez în alegerea invitațiilor francezi se văd și în dorința sa de a face posibilă o vizită a lui Lucien Febvre, în octombrie 1935⁴¹.

Animat de ideea de a promova valorile culturale franceze în România, Dupront a contribuit și la realizarea unor prestigioase manifestări: expoziții de carte („Cartea franceză și Africa de Nord”, în 1933⁴², expoziția Victor Hugo, în 1936⁴³, săptămâna cărții franceze în România, 1-8 decembrie 1938), concerte și spectacole de teatru (Quator Calvet, în 1935⁴⁴, turneul Comediei franceze, în 1935)⁴⁵ etc.

Atenția acordată invitațiilor francezi de marcă s-a conjugat cu atragerea în viața Institutului a numeroși reprezentanți prestigioși ai vieții intelectuale românești. Pornind de la audiența acestuia în mediul universitar, îndeosebi în rândurile medicilor, juriștilor și oamenilor de știință, încă înainte de mandatul său, Dupront și-a axat și mai mult rolul său de *impresario*, cum recunoaște în una din scrisori⁴⁶, în direcția cooptării unor personalități și din domeniile mai puțin reprezentate anterior. Grație demersurilor sale, în sfera de gravitate a Institutului s-au găsit astfel lingviști (Alexandru Rosetti, Alexandru Graur, Iorgu Iordan), istorici literari și de artă, esteticieni (Basil Munteanu, Tudor Vianu, în afară de George Oprescu, simpatizant de mai multă vreme), un filozof ca Ion Petrovici și un geograf ca Simion Mehedinți, sociologi (Dimitrie Gusti, Henri H. Stahl), numeroși istorici (de la Nicolae Iorga la cei mai tineri, Andrei Oțetea, Gheorghe I. Brătianu, Mihai Berza, Dionisie Pippidi), scriitori (Ilarie Voronca, Alice Voinescu, Ion Pillat, Emil Botta, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Victor Eftimiu, Ion Marin Sadoveanu, Mihail Sebastian), pictorul Steriadi⁴⁷, colecționarul Zambaccian etc.

În deschiderea către *intelligentzia* românească în marea ei diversitate de opinii și sensibilități, Institutul l-a avut printre conferențieri și pe „surprinzătorul și fascinantul” Nae Ionescu, cum avea să mărturisească mai târziu Dupront⁴⁸. În orice caz, în eforturile de a lărgi sfera de colaboratori ai Institutului, el s-a sprijinit și pe ajutorul câtorva personalități proeminente ale vieții intelectuale din România. În discursul rostit la 24 noiembrie 1934, cu ocazia aniversării a zece ani de la înființarea Institutului, tânărul director aducea un omagiu vibrant lui Ioan Cantacuzino, mort în același an, dar și lui Nicolae Iorga, Emil Racoviță, Gheorghe Țițeica, cărora le mulțumea în calitatea lor de „membri vigilenți ai Comitetului nostru de patronaj”⁴⁹. Între ei, cazul lui Nicolae Iorga rămâne excepțional: „nimic de ceea ce este francez nu poate să-i fie străin”⁵⁰, recunoștea Dupront despre el în același discurs. Scrisorile publicate în anexe aduc noi mărturii despre invitațiile adresate marelui istoric de a participa la activitățile Institutului: în ianuarie 1937, de exemplu, el îi solicita cu insistență prezența pentru a inaugura un nou ciclu de conferințe despre Istoria civilizației franceze cu o comunicare despre Ludovic al XIV-lea⁵¹.

⁴¹ *Ibidem*, p. 317-318.

⁴² *Ibidem*, p. 267.

⁴³ *Ibidem*, p. 341.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 309.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 337.

⁴⁶ Vezi scrisoarea către Ovid Densușianu, 10 april 1934, în anexe.

⁴⁷ Vezi scrisoarea lui Alphonse Dupront către Liviu Floda, 4 iunie 1987, în Vasile Pușcaș, Veronica Turcuș, *op. cit.*, p. 496-498.

⁴⁸ Vasile Pușcaș, Veronica Turcuș, *op. cit.*, p. 498.

⁴⁹ Text inedit în Arhivele Alphonse Dupront, în curs de transfer la École Normale Supérieure, Paris, rue d'Ulm.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Publicată în *RI*, XXIV, 1938, p. 1-14. În decembrie 1938, N. Iorga îi reproșa lui Dupront „neîn-găduite atitudini” la adresa sa, semn că bunele lor relații au intrat într-o fază mai tulbură. Vezi N. Iorga,

Imensa rețea de colaboratori și prieteni de care Dupront a știut să se înconjoare i-a permis astfel să imprime *un nou elan în activitatea obișnuită, aproape cotidiană, a Institutului*. Faptul se degajă din efervescența manifestărilor: conferințe prezentate sub auspiciile instituției la sediul acesteia sau în alte locuri din capitală și din țară (o nouă mărturie aduce în acest sens scrisoarea lui Dupront către Cezar Petrescu, invitat în 1937 să conferențeze despre romanul francez la Cernăuți⁵²), reuniuni de seară dedicate dezbaterii unor subiecte ale actualității culturale din societatea franceză și română, animarea activității unui grup de studenți interesați de literatura și istoria Franței⁵³, aportul la promovarea culturii franceze prin intermediul altor instituții (ca în cazul Universității Libere de la București, cum se vede din corespondența cu Sabina Cantacuzino⁵⁴).

Alphonse Dupront se distinge ca principalul organizator, ajutat de o restrânsă *echipă de colaboratori* printre care întâlnim de-a lungul timpului François Galy, autorul unei teze de doctorat în drept susținută în 1932⁵⁵, Hubert Fabureau, specialist în Apollinaire, Mallarmé și Paul Valéry, Alain Guillermou, care va avea un rol decisiv în ilustrarea și impulsionarea noilor studii de literatură română în Franța.

Avântul imprimat Institutului de directorul său transpare mai ales în grija acordată de el *rolului bibliotecii*. Încă din primul an al misiunii sale, în 1932, el insista cu energie pentru obținerea unei dotații solide în acest domeniu⁵⁶: „[...] dacă noi dorim să strălucim în profunzime și a marca prin acțiunea noastră viața intelectuală românească, avem nevoie de cărți, mai ales de texte”⁵⁷. Deceționat de primele rezultate, a încercat unele soluții novatoare: „Pentru ce editorii nu ne-ar oferi în numele misiunii de propagandă câteva cărți în schimbul grijii noastre de a obține recenzii în revistele și gazetele românești” – propunea el, în 1933, lui Jean Marx, precizând că a intrat deja în legătură în acest sens cu unii responsabili ai vieții culturale⁵⁸. Insistențele sale au avut rezultate: pentru nevoile crescânde ale bibliotecii, el a obținut în 1939 detașarea de la Paris a unei bibliotecare „foarte cultivate și de inițiativă”, cum o aprecia el, Germaine Lebel, care va contribui la dotarea bibliotecii cu un statut, remarcându-se și pentru contribuția ei personală la studiul istoriei românești⁵⁹.

Revers al acțiunilor menite să încurajeze prezența franceză în peisajul cultural românesc este *trimiterea unor români în Franța în calitate de conferențieri*, de bursieri sau în cadrul unor vizite colective – altă preocupare în care Dupront s-a investit cu pasiune. Demersurile sale privind prima categorie au înfruntat cele mai mari dificultăți. El deplângea de la început, în 1933, viciile de natură administrativă datorate impo-

Jurnalul ultimilor ani. 1938-1940, ediție de Andrei Pippidi, București, Editura Humanitas, 2019, p. 117. Andrei Pippidi mi-a semnalat și aceste două conferințe susținute de Iorga la Institutul francez: *Ludovic al XV-lea cel Iubit*, în *RI*, XXV, 1-3, 1939; *Definiția sufletului frances*, conferință la radio, 3 noiembrie 1939, publicată în vol. *Sfaturi pe întuneric*, ediție de Valeriu și Sanda Râpeanu, București, Casa Radio, 2001, p. 581-584.

⁵² În anexe.

⁵³ André Godin, *op. cit.*, p. 245, 256.

⁵⁴ În anexe.

⁵⁵ François Galy, *La Notion de constitution dans les projets de 1793*, thèse pour le doctorat en droit, présentée et soutenue le 30 mai 1932, Paris, A. Mechelin, 1932.

⁵⁶ André Godin, *op. cit.*, p. 244.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 263.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 249. A se vedea și constatarea sa alarmantă privind lipsa unor publicații importante, p. 262.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 219. Într-adevăr, ca istoric, ea va publica mai târziu teza sa despre *La France et les Principautés danubiennes du XVIe siècle à la chute de Napoléon Ier*, Paris, Presses universitaires de France, 1955. Va dirija ulterior o altă bibliotecă într-un moment crucial al existenței ei: Biblioteca națională din Alger, a cărei administratoare generală a fost până în 1962.

sibilității de a adresa invitații oficiale în numele universităților franceze sau de a anunța acestora venirea unor profesori români⁶⁰. De aici, dificultatea pe care o releva tot el de „a da o anume strălucire acestor manifestări de schimb intelectual”, de a asigura buna primire a oaspeților români în Franța și de a le asigura ecoul necesar în publicații⁶¹. El constata, dimpotrivă, „ignorarea completă a acestor conferințe” când presa ar fi trebuit să arate „că nu sunt doar un Popovici⁶² sau un Iorga pentru a merge în Franța în fiecare an și a-și face un renume mai mult sau mai puțin contestabil de spirit universal”⁶³. Prezența lui Louis Barthou la Institutul francez era de altfel pentru el un bun prilej de a aminti, în discursul adresat acestuia, „dificultățile, adesea materiale, [care] au împiedecat, din păcate, venirea regulată a dascălilor români” în Franța, spre deosebire de profesorii francezi care au putut răspunde, în ritmul de patru pe an, invitațiilor făcute de colegii lor români⁶⁴. Printre profesorii români care s-au deplasat în aceste condiții în Franța putem întâlni și reprezentanții unor domenii variate, provenind din diverse locuri ale României: biospeologul Emil Racoviță, în 1932, lingvistul Sextil Pușcariu, în 1933, arhitectul George Matei Cantacuzino, în 1933, sociologul Dumitru Gusti, în 1934, zoologul Ioan Borcea, în 1934, juristul Petru Dragomirescu, în 1934, scriitorul Ion Marin Sadoveanu, în 1939⁶⁵.

Mult mai eficient se dovedește a fi rolul lui Dupront în *trimiterea în Franța a tinerilor bursieri români*. Pentru aceasta el a început prin a clarifica, încă din 1933, procedura desemnării lor, precum și responsabilitățile sale personale, „nu pentru a se încărca de câteva hârtii în plus (în sens de: formalități) – cum ținea să precizeze –, ci din dorința de a fi util”, „pentru a evita de a utiliza rău subvențiile” și „a asigura buna calitate intelectuală a viitorilor bursieri”⁶⁶. Este ceea ce i-a permis să aibă un cuvânt decisiv în ajutorul acordat mai multor generații de tineri pentru desăvârșirea studiilor în Franța. Ștefania Cristescu-Golopenția, discipola lui Dimitrie Gusti, viitoarea specialistă în etnologie și sociologie a fost una dintre primele care au beneficiat de recomandarea sa, în noiembrie 1932⁶⁷. În anul următor, Dupront se declara mulțumit, în general, de alegerea noilor bursieri, formula rezerve doar față de un candidat și regreta că Mihai Berza și Liviu Rusu, „cu mult mai îndreptățiți decât alții de a merge în Franța”, n-au făcut parte din lotul celor aleși⁶⁸. În 1935, el susținea, „în mod cu totul particular”, candidatura lui Camil Petrescu⁶⁹. Intervenția sa pentru sprijinirea tinerilor de talent devine mai energică în anii următori: în 1937, el susține 19 bursieri din 25, iar în 1939 el obține „satisfacție pentru toate bursele”, mai puțin pentru ajutorarea studenților liberi, cei veniți în Franța cu propriile mijloace⁷⁰. O mărturie în plus a performanței sale din acest an se află în scrisoarea lui Ion Ureche (?) către Tudor Vianu din 29 septembrie 1939:

⁶⁰ André Godin, *op. cit.*, p. 253.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Este vorba, desigur, de criticul și istoricul literar Dumitru Popovici (1902-1952), autorul unei scrieri de referință în analiza Luminilor din spațiul românesc, *La Littérature roumaine à l'époque des Lumières*, Sibiu, 1945.

⁶³ *Ibidem*, p. 268.

⁶⁴ *Discours de M. A. Dupront*, loc. cit., p. 22.

⁶⁵ André Godin, *op. cit.*, p. 235, 249, 281-282, 286, 396.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 250, 254.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 241.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 274.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 328. În același an, printre beneficiarii unei burse în Franța se număra și Maria Holban (vezi Nicoleta Roman, *Maria Holban*, în *RI*, tomul XXI, 2010, nr. 1-2, p. 138).

⁷⁰ *Ibidem*, p. 364, 405.

„[...] i-am scris d-lui prof. Dupront, solicitându-i o bursă. Acordase la mulți anul acesta (la unul pentru gimnastică!), fără a mai avea propuneri din partea Facultății – dar aproape toți au plecat”⁷¹.

Datorită acestui rol, Alphonse Dupront a contribuit la stabilirea în Franța a lui Eugen Ionescu și a lui Emil Cioran. Înainte de a-și reface o glorie nouă în patria de adopțiune, ambii au avut cuvinte de recunoștință pentru ajutorul primit într-un moment critic al carierei lor. Beneficiar în toamna anului 1938 al unei asemenea „burse salvatoare”⁷², Eugen Ionescu avea să-i mărturisească, peste câțiva ani, gratitudinea pentru „faptul de a fi «aici» și nu «acolo»”⁷³. Este și sentimentul exprimat, încă din 1941, de compatriotului său Cioran:

Sejurul meu la Paris, acum când sunt pe punctul de a recapitula greșelile și certitudinile din trecut, mi se pare cel mai decisiv, cotitura cea mai importantă spre viitor, din bilanțul experienței mele. Și știu prea bine cui îi sunt îndatorat pentru această reușită, care mă îndepărtează, sper pentru totdeauna, de această fantomă care bântuie intelectualul român: teama de a nu reuși⁷⁴.

La aceste două nume ale culturii românești salvate de cataclismele istoriei s-ar mai fi putut adăuga unul dacă intenția acordării unei burse similare s-ar fi putut realiza și în cazul lui Mihail Sebastian: cel puțin așa se înțelege din însemnările lăsate de acesta în jurnalul său pe data de 10 aprilie 1940⁷⁵.

Articole și conferințe

Spiritul activ și de inițiativă al directorul Institutului cultural francez este ilustrat și de prezența sa pe scena vieții intelectuale din capitală și provincie, de numeroasele sale contacte și prietenii cu figuri dintre cele mai marcante ale vieții politice și culturale românești. Este ceea ce a putut să constate și Paul Morand în timpul vizitei sale în România în 1934, impresionat de acest „fânăr, plin de tact și de înțelepciune și înzestrat cu o rară calitate: simpatia intuitivă, care să-i permită să pătrundă în psihologie unui popor străin”. El a recunoscut de altfel în Alphonse Dupront „cea mai bogată sursă de informații, mai ales în ceea ce privește mediile intelectuale bucureștene” de care s-a servit în cartea sa despre București⁷⁶.

Ceea ce contribuit, de asemenea, la succesul misiunii sale în România este enorma rigoare profesională ce anunța viitorul marelui istoric francez. Dacă, după cum s-a

⁷¹ Geo Șerban, *Centenar Tudor Vianu: scrisori inedite către Profesor de la un fidel discipol*, în „România literară”, nr. 5, 1996, accesibil online, http://www.memoria.ro/marturii/perioade_istorice/perioada_interbelica/centenar_tudor_vianu:_scrisori_inedite_catre_profesor_de_la_un_fidel_discipol/764/

⁷² André Le Gall, *Eugène Ionesco: mise en scène d'un existant spécial en son œuvre et en son temps*, Flammarion, 2008, p. 184, 544.

⁷³ Scrisoare din 31 ianuarie 1947, publicată de Marie-France Ionesco, *Portrait de l'écrivain dans le siècle: Eugène Ionesco, 1909-1994*, Gallimard, 2004, p. 130-131.

⁷⁴ Scrisoare din 19 aprilie 1941, publicată în Laurence Tacou, Vincent Piednoir (dir.), *Cioran*, Paris, L'Herne, 2009, p. 460.

⁷⁵ „Dupront i-a spus lui Rosetti, alaltăieri, la un dejun, că are intenția să mă trimită în Franța. Ce-o mai fi și asta?”; vezi Mihail Sebastian, *Jurnal: 1935-1944*, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefață și note de Leon Volovici, București, Editura Humanitas, 1966.

⁷⁶ Paul Morand, *București*, traducere din limba franceză de Sașa Constantinescu, București, Editura Paideia, 2012, p. 261-262, 293, cf. Andrei Pippidi, *Morand et ses hôtes roumains*, în *Paul Morand l'Européen: actes du colloque, Bibliothèque Centrale Universitaire, Bucarest, 22-23 septembre 2009*, Bucarest, Ambassade de France en Roumanie, Institut Français, 2009, p. 128-129.

văzut, el n-a putut realiza proiectele de cercetare pe care și le-ar fi dorit atunci în publicațiile din Franța, el a contribuit în schimb la evocarea unor teme culturale franceze – Umanismul, Pascal – în fața publicului român⁷⁷. La aceasta s-au adăugat analizele inspirate direct de realitățile românești, ca în cele câteva articole apărute în presa franceză pe marginea acțiunii culturale a Franței în străinătate⁷⁸ sau despre viața politică din România după marele șoc al alegerilor din 1937⁷⁹.

Mai numeroase sunt conferințele și alocuțiunile prezentate în virtutea funcției sale cu ocazia unor evenimente publice: cu excepția discursului rostit pentru primirea lui Louis Barthou la Institutul francez, în 22 iunie 1934, singurul text publicat⁸⁰, majoritatea au rămas din păcate în manuscris sau s-au pierdut, unele lăsând eventual o urmă în amintirea aceluia care le-au ascultat⁸¹. Ele dau o imagine sugestivă a simpatiei sale pentru cultura și civilizația românească, a dorinței de a contribui la cunoașterea și prețuirea acestora în Franța, criticând prejudecățile ce marcau percepția alterității în patria sa.

Trebuia odată pentru totdeauna a se pune capăt legendei francezului închis în lumea lui și a-l face cel puțin să traverseze Europa – spunea el la 24 noiembrie 1934 în conferința prilejuită de împlinirea a zece ani de la înființarea Institutului –, trebuia ca România să înceteze să mai fie o fantezie pariziană, trebuia mai ales să fie dată ocazia numeroșilor savanți ai celor două țări de a relua schimburile lor de vederi întrerupte, de a dezvolta prietenia lor, de a crea noi legături⁸².

O călduroasă evocare a prieteniei franco-române în spiritul respectului reciproc al valorilor culturale și a sentimentelor patriotice ale celor două popoare transpare și în textul inedit al conferinței sale din 16 iunie 1938 cu ocazia unei donații de cărți din partea Franței destinate Universității de la Iași pe care o considera o „metropolă a geniului românesc”⁸³.

Profunzimea analizei sale străbătută de o nețărmuită iubire pentru poporul român și istoria sa conferă un interes cu totul aparte și unui text inedit, *Definițiile României*, dedicat descifrării a ceea ce el numea „misterul” specificității românești⁸⁴.

Din perspectiva experienței acumulate în timpul sejurului său, istoricul în devenire ar fi putut aduce și o altă contribuție importantă la cunoașterea României în Franța, în contextul creat de expoziția internațională organizată în 1939 la Paris. Comisarul general al pavilionului românesc solicitase, în acest sens, concursul său pentru realizarea

⁷⁷ Alphonse Dupront, *De l'Humanisme français*, în *Hommage à la France. Recueil de conférences faites à la salle Concordia le 17 février 1934*, publié par l'Association Culturelle „Concordia”, Bucarest, Cartea Românească, 1934, p. 9-25; idem, *L'honnête homme de Pascal*, în *Mélanges d'Histoire littéraire et de Littérature comparée*, offerts à Charles Drouhet, Bucarest, „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1940, 35 p. De adăugat conferința sa despre Racine, menționată de Andrei Oțetea în scrisoarea publicată în anexe.

⁷⁸ Alphonse Dupront, *D'une politique de rayonnement français à l'étranger*, în „L'Europe nouvelle”, 26 septembrie 1936, p. 969-971, 3 octombrie 1936, p. 997-1000, 31 octombrie 1936, p. 1091-1094, 21 noiembrie 1936, p. 1162-1166.

⁷⁹ Idem (sub pseudonimul Pierre Noël), *Où va la Roumanie?*, în „L'Europe nouvelle”, 22 ianuarie 1938, p. 77-80.

⁸⁰ *Discours de M. A. Dupront*, loc. cit., p. 24.

⁸¹ Vezi scrisoarea lui Mihail Sebastian, 20 iunie 1940, în anexe.

⁸² Text inedit în Arhivele Alphonse Dupront, în curs de transfer la École Normale Supérieure, Paris, rue d'Ulm.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*, text intitulat *Définitions de la Roumanie*.

unui volum regrupând textele unor scriitori francezi care ar fi trebuit să constituie „o formă de omagiu” adusă României de Franța. Un raport inedit al discuțiilor pe marginea proiectului arată obiecția ridicată atunci de Dupront, nemulțumit de caracterul „prea ocazional” al lucrării, în contradicție cu exigențele instituției pe care o conducea⁸⁵. El susținea, în schimb, oportunitatea unui volum care, publicat cu ocazia expoziției, trebuia să răspundă „unei nevoi durabile”, întrucât la data respectivă, arăta el, nu exista „nici un studiu de ansamblu, realizat în mod științific, despre România, despre diferitele aspecte ale vieții, teritoriului și oamenilor ei”. Din nefericire, proiectul său nu s-a realizat.

Ultimii ani

Spre sfârșitul anilor 1930, misiunea culturală și diplomatică a lui Dupront devine sursa unor dileme profunde. Oricât de fidel s-a dovedit angajamentului său românesc, el n-a abandonat ideea unei activități similare în Italia, la Napoli sau Florența: această posibilitate apare din nou în 1937, fiind văzută de el ca o necesitate imperioasă „pentru a da vieții mele un sens”. Are însă sentimentul că nu și-a adus contribuția până la capăt, cum ar fi dorit-o, și că, pentru aceasta, „un an de randament intens” era încă necesar⁸⁶. Profesiunea sa de credință merită amintită pentru devotamentul generos ce o străbate:

Aș dori să asigur mai întâi continuitatea operei pe care am condus-o împreună în această țară. Ea are nevoie de un fel de încoronare, de stabilizare, și pentru Institut și pentru Misiune, și pentru acțiunile noastre din provincie. Trebuie în plus să asigurăm o anume securitate morală oamenilor, profesorilor noștri, bursierilor și elevilor⁸⁷.

Doi ani mai târziu, Dupront continuă să se găsească la același post, cu sentimentul datoriei împlinite și a necesității tot mai presante a unei noi afecțiuni, „din necesitatea morală de o schimbare de mediu”⁸⁸. Tragica situație europeană din vara anului 1939 îl surprinde în plină perioadă de vacanță în locurile sale natale, în Franța, de unde, chemat de sentimentul datoriei, revine de urgență la București: „Regula de a fi la postul său apare ca o regulă elementară, în caz de situație gravă ca aceasta. Cu atât mai mult că bătaia acolo [în România] va fi dură dacă războiul survine”⁸⁹. Încă o dată, constrâns acum de necesitățile războiului, el este la postul său în fruntea Institutului chiar dacă, după cum ține să precizeze, de o manieră provizorie⁹⁰.

O luare de poziție, animată de cel mai nobil patriotism, avea să pună capăt însă foarte curând misiunii sale: adeziunea sa din prima clipă la Apelul lansat de generalului De Gaulle de la Londra poporului său, în 18 iunie 1940. În scrisoarea către General, datată din București, la 22 iunie 1940, el anunța chiar intenția de a schița „un plan de rezistență franceză în România” și a unei „rețele cu țările vecine”, în vederea „organizării francezilor din Europa Orientală în serviciul cauzei grandorii franceze”. Câteva zile înainte, el mai ținea la sala Dalles o conferință ce a făcut să vibreze publicul prin noblețea mesajului transmis în contextul tragicelor împrejurări ale ocupării Parisului de către trupele germane. Inedită, scrisoarea pe care i-a trimis-o Mihail Sebastian, sub proaspăta impresie a discursului, aduce o mărturie emoționantă:

⁸⁵ *Rapport du Directeur de l'Institut Français sur la publication éventuelle par les soins de cet Institut d'un volume consacré à la Roumanie*, în Arhivele Alphonse Dupront.

⁸⁶ André Godin, *op. cit.*, p. 358.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 360.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 401.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 399.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 401.

Dragă domnule Dupront, aş fi dorit să vă strâng mâna după admirabila Dv. conferinţă de marţi. A fi avut curajul şi forţa de a vorbi într-o asemenea zi, în ciuda veştilor teribile care ne sfâşie inima, a fost o bună acţiune şi un frumos exemplu. [...] Am ieşit de la conferinţa Dv., nu consolată, căci n-aş putea să fiu, dar cu sentimentul că dezolarea noastră trebuie să lase locul unei atitudini mai ferme, mai încrezătoare, mai curajoasă. Nu, nimic nu este încă definitiv pierdut, nimic nu va fi pierdut definitiv⁹¹.

Atitudinea gaullistă a directorului Institutului francez de la Bucureşti n-a rămas neobservată de guvernul de la Vichy. Ea a condus la revocarea sa din post, la 22 octombrie 1940, şi, în cele din urmă, la întoarcerea sa în Franţa, în ciuda intenţiei sale de a lucra alături de General⁹². Poate cu această speranţă, el nu s-a grăbit să părăsească România. Aşa se face că el se mai găseşte aici la începutul anului 1941. La 21-22 ianuarie, el străbate locurile vitale ale Capitalei pentru a urmări spectacolul sinistru al tentativei legionare de lovitură de stat, care a lăsat impresii profunde în jurnalul său⁹³. Abia în martie⁹⁴, el se resemnează în fine la ideea că „trebuie să plece, să meargă la Paris pentru a continua aventura”, cum scrie bunei sale prietene Marta Rainer, soţia medicului şi antropologului Francisc Iosif Rainer⁹⁵.

Concluzie. Un istoric înscris în istorie

Activitatea desfăşurată de Alphonse Dupront în România între anii 1932 şi 1940 reprezintă o pagină importantă a vieţii sale şi a istoriei culturale prin prisma legăturilor intelectuale dintre Franţa şi România. Înainte de a se consacra cu plenitudinea talentului său operei de istoric, el contribuise în felul său la facerea istoriei în virtutea angajamentului profesional în serviciul relaţiilor şi a reprezentării culturale ale ţării sale. Asumându-şi misiunea cu pasiune, el slujise mai mult decât prestigiul Franţei în lume, îndeosebi în România, şi mai mult decât dezvoltarea legăturilor dintre cele două ţări: activitatea sa a contribuit şi la cultivarea idealului cultural european încă de la sfârşitul perioadei interbelice, când el era atât de ameninţat. Pierre Chaunu a remarcat semnificaţia anilor petrecuţi de el în România, care i-au permis să descopere o altă manieră de a fi european şi de a înţelege Europa şi din unghiul de vedere al Estului ignorat de occidentali⁹⁶. Experienţa românească va avea de aceea consecinţe durabile asupra carierei ulterioare a istoricului atras de îndatoririle sale universitare, mai întâi la Montpellier, între 1940 şi 1956, apoi la Universitatea Paris IV al cărei prim preşedinte va deveni în 1969.

Desigur, în ciuda cunoaşterii profunde a lumii româneşti, Dupront n-a revendicat niciodată calitatea de specialist al acesteia, aşa cum a fost, de exemplu, Paul Henry, predecesorul său la direcţia Institutului cultural francez, autorul unei mono-

⁹¹ Vezi scrisoarea lui Mihail Sebastian, 20 iunie 1940, în anexe.

⁹² Jean-Marie Mayer, *Alphonse Dupront et le Général de Gaulle en 1940-1941*, în „Cahiers Alphonse Dupront”, 1, 1992, p. 9-17.

⁹³ Alphonse Dupront, *Journées révolutionnaires. Bucarest, 22 janvier 1941*, în „Cahiers Alphonse Dupront”, 3, 1994, p. 20-23. În acest context, s-a întâlnit cu Dionisie M. Pippidi cu care a schimbat câteva cuvinte cu aluzie la evenimente relatate de Andrei Pippidi, în „Cahiers Alphonse Dupront”, 4, 1992.

⁹⁴ André Godin, *Une passion roumaine*, p. 120-126.

⁹⁵ Vezi scrisoarea sa, nedatată, în anexe.

⁹⁶ Pierre Chaunu, *La dimension spirituelle d'une Europe en quête de son identité*, în François Crouzet, François Furet (dir.), *L'Europe dans son histoire*, p. 250.

grafii fundamentale despre bisericile din Bucovina⁹⁷. Este motivul pentru care el a declinat invitația pe care i-o adresase Demostene Botez de a scrie un articol despre Eminescu în paginile revistei „Viața Românească”, cu ocazia unui număr omagial pregătit în 1963: „[...] eu cred în ceea ce scriu. Cu cât materia este mai mare, cu atât ea impune respect”, faptul de a fi citit și cunoscut opera marelui poet în perioada șederii sale nefiind pentru el suficient pentru a-și îngădui să și o comenteze⁹⁸. Dar cel care se afirma atunci, după susținerea în 1956 a impresionantei sale teze despre „mitul Cruciadei”⁹⁹, printre marii istorici ai țării sale a continuat să fie un prieten al românilor și să contribuie la cunoașterea istoriei lor.

ALPHONSE DUPRONT IN ROMANIA: 1932-1940/41
(Summary)

Keywords: cultural history, France and Romania, interwar period, Alphonse Dupront.

The activity carried out by Alphonse Dupront in Romania between 1932 and 1940 represents a significant page of his life and the cultural history through the intellectual relations between France and Romania. Before delving into historical work with all his pen craftsmanship, he had played a role in history-making pursuant to his professional commitment to serve his country's relations and cultural representation. Assuming his mission diligently, he had served more than France's prestige in the world, particularly in Romania, and more than the development of the relations between the two countries: his activity also contributed to the cultivation of the European cultural ideal from the end of the interwar period, when it was more threatened than ever. Pierre Chaunu highlighted the significance of the years spent in Romania, which allowed him to discover a whole new manner of being European and understanding Europe from the perspective of the East ignored by the westerners. Hence, the Romanian experience had long-standing effects on the subsequent career of the historian attracted by his university duties, first in Montpellier between 1940 and 1956, then at Paris IV University (he became its chairman in 1969).

Of course, despite his deep insight into the Romanian world, Dupront never claimed to have been a specialist like Paul Henry – his predecessor as the head of the French Cultural Institute, the author of a fundamental monograph about the Bukovina churches. This is the reason why he declined the invitation addressed by Demostene Botez to write a paper about Eminescu in the journal “Viața Românească” for a homage issue of 1963, “[...] I believe in what I write. The more extensive the topic, the more respect it demands” – having read and known the great poet's work during his stay was not enough for him to comment upon it. Dupront proved to be one of the great historians of his country when he defended his thesis on the “myth of the Crusade” in 1956, and continued to be a friend of Romanians and helped to make their history known.

⁹⁷ Paul Henry, *Les églises de la Moldavie du Nord des origines à la fin du XVIe siècle, architecture et peinture: contribution à l'étude de la civilisation moldave*, Paris, Ernest Leroux, 1930.

⁹⁸ Scrisoarea lui Alphonse Dupront către Demostene Botez, 16 noiembrie 1963, Biblioteca Academiei Române, cota S. 39/MCXLIV. Își va îngădui mai târziu doar o evocare a lui Eminescu cu ocazia colocviului dedicat acestuia în 1975 la Universitatea Paris IV Sorbonne pe care o prezida (vezi *Eminescu după Eminescu*, volum îngrijit de Dim. Păcurariu, Iași, Editura Junimea, 1978).

⁹⁹ Alphonse Dupront, *Le Mythe de croisade*, 4 vol., Gallimard, 1997.

ANEXĂ*

Correspondență inedită cu românii**1. 24 martie 1938, București. *Alphonse Dupront către Grigore Antipa.***

INSTITUT FRANÇAIS
DE H^{TES} ÉTUDES EN ROUMANIE
27, Boulevard Vintilă Brătianu

Bucarest, le 24.3.38

Monsieur et cher Maître,

J'ai été tout au regret d'être absent de Bucarest ces jours passés et de n'avoir pu dimanche m'associer à l'hommage qui a vous été si justement donné d'une sympathie reconnaissante.

Il m'eût été agréable, au côté des éminents intellectuels roumains qui ont relevé si justement vos mérites, de vous apporter la pensée attentive de l'Université française et l'assurance de la haute estime que vous garde la science et la technique de mon pays.

Vous me permettrez cependant, mon cher Maître, de remplacer, s'il se peut, ce témoignage d'une présence par ce billet de félicitations où je souhaiterais que vous trouviez le plus vibrant des hommages comme le vœu d'espérance. Un homme comme vous ne mesure pas avec le temps et cette cérémonie dite jubilaire ne sera pour votre magnifique activité qu'une autre promesse d'avenir.

À quoi je voudrais joindre, mon cher Maître, sur un plan modestement personnel, l'expression d'une joie très vive et l'assurance de mon meilleur dévouement.

A. Dupront

Biblioteca Academiei Române, cota S. 35/CMXXXVI.

2. 4 august 1933, Condom (Gers). *Alphonse Dupront către Sabina Cantacuzino*¹.

INSTITUT FRANÇAIS
DE H^{TES} ÉTUDES EN ROUMANIE
19, Str. Nicolae Bălcescu

Condom (Gers), le 4 août 1933

Madame,

J'ai couru tout Paris à la recherche d'un archéologue : cette gent érudite se cache obstinément aux champs. Ce qui est sagesse par ces temps de canicule mais grand ennui pour un infortuné directeur qui tient à rester, malgré son inconvenant silence, fidèle à

* Publicarea acestei selecții de scrisori a fost posibilă grație bunăvoinței Doamnei Monique Dupront și a Domnului Andrei Pippidi, care ne-au pus la dispoziție documentele aflate în colecțiile familiei lor, și a Doamnei Mădălina Lascu, care ne-a facilitat consultarea corespondenței existente la Biblioteca Academiei Române. Le aduc și aici mulțumirile mele. S.L.

ses promesses. La dernière réunion de notre Comité parisien avait, sur ma proposition, décidé d'inviter un archéologue ; les trois noms mis en avant restaient ceux de MM. Picard, ancien directeur de l'École d'Athènes², Albertini³ et Carcopino⁴. Aux premières démarches, le projet n'a pas résisté : M. Carcopino reste attaché au terroir, M. Albertini, introuvable et M. Picard n'est libre qu'au printemps prochain. C'est tout de même une première espérance qui s'accorderait très bien avec nos possibilités matérielles, mais ce serait peut-être aller contre vos projets, Madame, que de vous demander de reculer jusqu'au printemps votre cycle archéologique. Reste pour l'automne une dernière possibilité, à laquelle je m'accroche obstinément : saisir M. Roussel⁵ sur la route d'Athènes. Je n'ai malheureusement pas pu passer chez lui pour connaître au moins approximativement ses intentions de voyage, mais j'ai demandé à M. Focillon⁶, son camarade de promotion à l'École Normale, de lui écrire un mot. D'ailleurs, à mon prochain passage à Paris, j'espère être renseigné par l'un de mes amis qui est son collaborateur à Athènes.

Tous ces excuses me sont pénibles, Madame. J'aimerais largement contribuer à votre œuvre de formation intellectuelle et vous donner souvent cette occasion que vous souhaitez avec tant d'obligeant empressement de montrer à votre auditoire quelques-uns des maîtres de la pensée de l'érudition française. Ce serait pour nous élémentaire gratitude, en même temps qu'un strict devoir. Me permettez-vous de vous avouer, Madame ? C'est pour moi réelle désillusion, en découvrant au sortir de mes bibliothèques romaines ce monde de l'action intellectuelle, de nous trouver si souvent fort peu capables de répondre aux témoignages si nombreux de sympathie, de curiosité, de bon vouloir que les intellectuels roumains aiment à multiplier. La France, et je viens d'en faire dans nos administrations encore la pénible expérience, par sagesse comme par routine, s'attache à une politique étroite d'économies, sans plan d'ensemble et sans voir avec assez de netteté quel devoir présent d'affirmation intellectuelle face aux mystiques collectivistes s'impose de plus en plus à elle. À cette méthode trop moyenne, nous risquons d'être rapidement dépassés et contraintes à l'aventure où sombrera le vrai libéralisme, celui de l'esprit.

Mais où vais-je m'égarer, Madame, oubliant que vous jouissez de très légitimes vacances ? Vous serez indulgente pour ma rhétorique, qui ne veut pas masquer une impuissance présente à vous donner ferme réponse. Elle vient peut-être de la canicule gasconne, et surtout de mon souci de vous assurer ; Madame, de mon entier dévouement à votre grand œuvre comme de ma particulière reconnaissance pour la sympathie attentive avec laquelle vous avez bien voulu suivre nos efforts cette année pour faire de l'Institut, cette maison de large et sain rayonnement où l'on retrouvera avec une exacte connaissance de la vie roumaine et des admirables possibilités, un vrai cénacle d'intelligence française.

J'ai été très touché, Madame, de votre délicate pensée de nous consacrer un peu de votre temps pour nous amener à la découverte de la terre roumaine.

Malheureusement, je ne sais si ce sera possible. Je rentrerai à Bucarest, seul, aux environs du 1er septembre, et le 10, sans doute, je m'échapperai encore une quinzaine de jours à Milan pour retrouver à l'Ambrosienne mon humanisme finissant et pour attendre ma femme et nos enfants. Le 25 au plus tard, toute la maisonnée sera en place. Mais je serai très heureux, si vous êtes à Bucarest, au débout de septembre de vous venir dire, Madame, mes sentiments dévoués et de vous apporter enfin quelque précision.

Il me reste à vous souhaiter de reposantes vacances dans la fraîcheur si spirituelle de vos Carpathes. Vous savez, sans autre assurance, comme je reste tout à votre disposition, en vous disant, Madame, mes hommages respectueux.

A. Dupront

Ma femme a été très sensible à votre pensée délicate et elle me prie de vous assurer de ses souvenirs respectueusement sympathiques.

J'allais oublier. M. Achille Mestor⁷, professeur à la Faculté de Droit de Paris, et excellent conférencier... parfois un peu facile, sera à Bucarest fin octobre – début novembre. Il parlerait très volontiers à l'Université Libre. Mais pourrait-il s'insérer dans un cycle ? De politique générale plutôt.

22, rue P. Bazax, Condom (Gars)
Jusqu'au 20 août.

Biblioteca Academiei Române, cota S. 17(1)/CSXVIII.

¹ Sabina Cantacuzino (1863-1944), fiica lui Ion C. Brătianu, soția doctorului Constantin Cantacuzino, poetă, scriitoare, animatoare a unor opere sociale și activități culturale, între care Universitatea Liberă.

² Charles Picard (1883-1965), arheolog, istoric al Greciei antice, director al Școlii franceze de la Atena (1919-1925).

³ Eugène Albertini (1880-1941), epigrafist, specialist al Africii de Nord din perioada romană.

⁴ Jérôme Carcopino (1881-1970), istoric al Romei antice, ministru al Educației naționale în guvernul de la Vichy.

⁵ Pierre Roussel (1881-1945), epigrafist, director al Școlii franceze de la Atena (1925-1935).

⁶ Henri Focillon (1881-1943), istoric al artei franceze, atașat României, cf. George Oprescu, *Un mare istoric de artă, prieten al românilor: Henri Focillon*, București, Imprimeria Națională, 1944.

⁷ Achille Mestre (1874-1960).

3. 12 mai 1940, București. *Alphonse Dupront către Sabina Cantacuzino.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE H^{TES} ÉTUDES EN ROUMANIE
27, Boulevard Dacia

Bucarest, le 12 mai 1940

Madame,

Le dimanche, il faut faire examen de conscience et compter sur ses doigts ses mérites. Eussé-je risqué d'en manquer, vous avez bien voulu d'une trop aimable lettre me défendre de l'aveu. Je suis donc en train de me persuader, pendant que le ciel s'assombrit de votre indulgence surtout. Ce que j'ai fait pour l'Université Libre est simple désir de coopération intellectuelle, avec peut-être un accent personnel de dévouement et d'attachement qui va à l'œuvre, mais non moins à sa « rectrice ».

Aussi, Madame, tout remerciement était-il geste gratuit et pour moi d'autant plus émouvant. Vous dirai-je en retour ma reconnaissance sincère ? Vous la savez entière et franche. Elle ne trouve d'ailleurs pas autre moyen de se manifester que de continuer simplement. Avec un remords cependant – celui d'avoir indirectement manifesté l'attrait des belles broderies roumaines. Me voici comblé mais fort aussi de ma leçon : désormais j'admire en silence.

Mais vous me trouverez toujours, à vous, Madame, bien attentivement dévoué.

A. Dupront

Biblioteca Academiei Române, cota S. 17(4)/CSXVIII.

4. 10 aprilie 1934, București. *Alphonse Dupront către Ovid Densușianu.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE HAUTES ÉTUDES EN ROUMANIE
27, Boulevard Vintilă Brătianu

Bucarest, le 10 avril 1934

Monsieur le Professeur,

Je me permets même en vacances d'être inopportun : c'est ma "faculté maitresse". Et cela suffira sans doute pour me garder toute votre bienveillante indulgence... Voici : j'ai pensé qu'il pourrait être utile d'avoir une dernière conversation pour préciser les points de détail à l'occasion de la venue prochaine de M. Mario Roques. Serait-ce vraiment abuser que de vous convier à l'Institut, lundi prochain 12, après 17 heures, en même temps que quelques-uns de vos collègues, intéressés en quelque mesure par les conférences de M. Roques ? Autour d'une tasse de thé, simplement et sans trop prendre de votre temps, nous pouvons fixer définitivement le programme.

Tout cela, il va sans dire, Monsieur le Professeur, avec l'intention de vous déranger le moins possible. Mon malencontreux métier d'impresario m'oblige à ne point tenir compte des plus saines règles de la vie universitaire : vous aurez raison de ne pas m'approuver.

Sachez bien cependant, Monsieur le Professeur, je vous prie, mon entier dévouement.

A. Dupront

Biblioteca Academiei Române, cota S. 25 (11)/DXXXVIII.

5. 30 ianuarie 1934, București. *Alphonse Dupront către Nicolae Iorga.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE HAUTES ÉTUDES EN ROUMANIE
Str. Nicolae Bălcescu, 19
Bucarest, 3

Bucarest, le 30 janvier 1934

Monsieur le Professeur,

J'aurai très grand plaisir à réunir à l'Institut Français, samedi prochain, 3 février, vers 18 heures, le Comité de Patronage de l'Institut Français de Hautes Études en Roumanie. Ses conseils, comme son appui, nous sont indispensables pour mettre au point le programme de l'année nouvelle où nous voudrions, mes collaborateurs et moi-même, développer notre rayonnement d'une manière vraiment efficace.

Si ce n'est point abuser de votre temps, je me permets de vous demander, Monsieur le Professeur, de vouloir bien venir nous donner, avec l'encouragement de votre présence, ces directions utiles qui affermiront notre action.

Veillez croire, Monsieur le Professeur, je vous prie, à ma vive gratitude, comme à mon entier dévouement.

A. Dupront
Le Directeur
De l'Institut Français

Biblioteca Academiei Române, Corespondența Iorga, vol. 408, f. 66.

6. 12 noiembrie 1934, București. *Alphonse Dupront către Nicolae Iorga.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE HAUTES ÉTUDES EN ROUMANIE
19, Str. Nicolae Bălcescu

Bucarest, le 12/11/34

Monsieur le Président,

M. le Recteur Charlety sera très prochainement à Bucarest pour présider à la célébration du dixième anniversaire de la fondation de l'Institut Français.

Il me serait très précieux de profiter des conseils du Comité roumain pour l'établissement d'un programme et pour chercher à donner à cette manifestation tout son éclat et toute sa portée spirituelle.

Je vous serais donc très reconnaissant, Monsieur le Président, s'il vous était possible de prendre part à la réunion du Comité qui aura lieu à l'Institut Français ce jeudi 15 Novembre à 11h30.

Veillez croire, Monsieur le Président, je vous prie, à mon entier dévouement.

Le Directeur de l'Institut
Français de Hautes Études en Roumanie
A. Dupront

Arhiva Iorga – Pippidi, pachet VII/1.

7. 18 iunie 1934, București. *Alphonse Dupront către Nicolae Iorga.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE HAUTES ÉTUDES EN ROUMANIE
19, Str. Nicolae Bălcescu

Bucarest, le 18 juin 1934

Monsieur le Président,

L'Institut Français de Hautes Études en Roumanie recevra ce vendredi prochain, le 22 juin à 10 heures 45, M. Louis Berthou.

Nous serions très honorés, mes collaborateurs et moi-même, si vous vouliez bien vous joindre à nous pour accueillir dans notre maison le Ministre des Affaires Étrangères de France.

En m'excusant par avance d'être peut-être importun, je vous prie, Monsieur le Président, de croire à mes sentiments tout dévoués.

A. Dupront
Le Directeur de l'Institut
Français de Hautes Études en Roumanie

Biblioteca Academiei Române, Corespondența Iorga, vol. 407. f. 61.

8. 1 iunie 1935, București. *Alphonse Dupront către Nicolae Iorga.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE HAUTES ÉTUDES EN ROUMANIE
19, Str. Nicolae Bălcescu

Bucarest, le 1 juin 1935

Monsieur le Président,

Pour reprendre une tradition déjà ancienne et établir en commun le bilan de cette année, j'ai pensé qu'il pouvait être utile de réunir le Comité de l'Institut Français de Hautes Études en Roumanie avant la séparation des vacances. Il m'a semblé que la date du mercredi 5 juin à 19 heures conviendrait à la plupart des membres du Comité.

En vous conviant, Monsieur le Président, à apporter à notre réunion l'aide précieuse de votre sympathique bienveillance, je me permets de vous assurer une fois de plus de mes sentiments tout respectueux et dévoués.

A. Dupront

Biblioteca Academiei Române, Corespondența Iorga, vol. 419, f. 40.

9. 1 ianuarie 1937, București. *Alphonse Dupront către Nicolae Iorga.*

UNIVERSITE DE PARIS
INSTITUT FRANÇAIS
DE HAUTES ÉTUDES
EN ROUMANIE
27, Boulevard Vintilă Brătianu
Bucarest, III
N° 479

Bucarest, le 1 janvier 1937

Monsieur le Président,

J'aurais vivement souhaité pouvoir vous présenter moi-même les vœux de la Nouvelle Année : c'est toujours un rare plaisir que de vous retrouver et de profiter de votre conversation. C'eût été aussi pour moi l'occasion d'acquitter au nom de notre Institut un devoir de reconnaissance mais vous avez fort opportunément quitté la ville pour poursuivre dans la quiétude des Carpathes vos hauts travaux.

C'est presque mal venu à moi de me faire importun dans votre repos qui doit être étonnement laborieux. Mais je ne voudrais pas manquer, en ces jours de début d'année, de vous adresser, de la part de notre Institut et pour moi-même, nos vœux les meilleurs pour l'An nouveau. Ils sont, au demeurant, presque inutiles parce que vous n'appartenez plus aux destins, mais ils vous diront, Monsieur le Président, un dévouement fidèle et notre respectueuse sympathie.

J'ai honte de n'arrêter point la mes importunités mais c'est encore une matière de souhait que je veux formuler. L'an dernier, il ne vous a pas été possible, puisque vous avez été retenu à Paris, d'inaugurer notre second cycle sur la Renaissance. Je tiendrais beaucoup à ce que cette année il n'en fût pas de même. Pour notre cycle du Préclassicisme nous devons avoir vos auspices, Monsieur le Président, et je me permets d'espérer que

vous voudrez bien nous le donner. La première conférence du cycle serait consacré à Henri IV : il trouverait en vous un de ses plus sûrs historiens.

Si vous acceptez, Monsieur le Président, comme je le souhaite vivement, d'inaugurer notre cycle, je vous serais très obligé de bien vouloir me faire connaître la date de votre convenance. Nos conférences ont toujours lieu salle Dalles, le Mardi à 18 heures et j'aimerais commencer, à votre choix, le 19 ou le 26 Janvier.

Je tiens à vous renouveler, Monsieur le Président, pour votre famille et pour vous-même, nos souhaits fort attentifs et je vous prie de compter sur mes sentiments bien reconnaissants et fidèles.

Le Directeur de l'Institut Français
de Hautes Études en Roumanie
A. Dupront

Arhiva Iorga-Pippidi, pachet II/1.

10. 5 ianuarie 1937, București. Alphonse Dupront către Nicolae Iorga.

INSTITUT FRANÇAIS
DE HAUTES ÉTUDES
EN ROUMANIE
27, Boulevard Vintilă Brătianu
Bucarest, III
N° 5

Bucarest, le 5 janvier 1937

Monsieur le Président,

Je m'étais permis lors de votre dernier voyage à Paris à vous importuner d'un télégramme pour vous demander de vouloir bien inaugurer notre nouveau cycle de conférences d'Histoire de la civilisation française qui traitera cette année de « l'âge classique ».

J'ai préféré, n'ayant pas eu connaissance de votre décision, retarder la réalisation de notre projet. Car il m'importait, pour une tradition maintenant établie et comme caution scientifique et spirituelle de notre cycle, que vous vouliez bien le consacrer par la conférence d'inauguration.

J'ai pensé la fixer à votre choix, soit au lundi 17, soit au mardi 18, à 6 heures de l'après-midi, toujours à la salle Dalles. Le sujet en serait Louis XIV.

Vous m'obligeriez beaucoup, Monsieur le Président, si vous vouliez me faire connaître votre agrément pour ce projet.

J'aime profiter de ce moment de l'année pour vous dire, autrement que d'un billet trop laconique, les souhaits que nous formons, mes collaborateurs et moi, pour l'éminent savant qui garde à nos œuvres de rayonnement intellectuel français en Roumanie, une si attentive sollicitude. Qu'il soit assuré en même temps du dévouement reconnaissant que je lui garde.

A. Dupront

Monsieur le Président N. Iorga
Șoseaua Bonaparte, 6
Loco

Scrisoare în colecția domnului Andrei Pippidi.

11. 8 martie 1937, București. *Alphonse Dupront către Nicolae Iorga.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE HAUTES ÉTUDES
EN ROUMANIE
27, Boulevard Vintilă Brătianu
Bucarest, III
N° 158

Bucarest, le 8 mars 1937

Monsieur le Président,

M. de Martonne vient de m'annoncer sa venue, à plusieurs reprises déjà envisagée, comme très probablement pour la fin du mois courant.

Une réunion aura lieu à l'Institut Français ce jeudi, 11 mars à 17 h pour préparer le programme du séjour de notre professeur.

Je vous serais très reconnaissant si vous vouliez bien y prendre part et m'apporter ainsi le gaut concours de votre autorité et de vos conseils.

Veillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de mes sentiments à vous dévoués.

Le Directeur de l'Institut Français
de Hautes Études en Roumanie
A. Dupront

Monsieur le Président N. Iorga

Arhiva Iorga – Pippidi, pachet II/1.

12. 13 aprilie 1937, București. *Alphonse Dupront către Cezar Petrescu.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE HAUTES ÉTUDES
EN ROUMANIE
27, Boulevard Vintilă Brătianu
Bucarest, III
N° 312

Bucarest, le 13 Avril 1937

Cher Monsieur,

J'ai quelque confusion d'avoir tardé à répondre à votre aimable billet, mais la semaine qui vient de s'écouler a été pour moi de travaux forcés et j'avais hâte de trouver un moment pour vous remercier de votre aimable acceptation à porter la bonne parole. J'ai tout de suite informé Cernăuți de vos intentions et voici le programme de solennités qu'on vous propose : jeudi, 21 avril à 17 h, réception au Cercle des amitiés franco-roumaines ; à 18 h, conférence sur « le roman français » sous les auspices du Cercle ; à 20 h 1/2, dîner au Palace. Le vendredi 23 sera réservé à la Liga culturală. Ce qui vous contraindra sans doute à arriver à Cernăuți soit jeudi matin, soit le jeudi à midi.

Dans cet espoir, l'un de mes collaborateurs, secrétaire du Cercle, M. Dementhon¹, serait très heureux de vous convier chez lui à déjeuner.

Vous m'obligeriez beaucoup, cher Monsieur, en me disant si ce programme a votre approbation.

Quant aux conditions, j'ai presque scrupule que vous vous en remettiez si aimablement à moi. Je suis tenté de vous dire que les vôtres seront les miennes. Mais il en faut finir, n'est-ce pas ? Je puis mettre à votre disposition un chèque de 500 frs. français, sous la réserve express que vous me direz votre convenance.

Je vous ai bien reconnaissance de nous aider ainsi et je vous prie, cher Monsieur, en me rappelant à l'aimable souvenir de Madame Petrescu, de me croire votre tout cordialement dévoué.

A. Dupront

Biblioteca Academiei Române, cota S. 22 (1)/DCCXCVI.

¹ Georges Dementhon, la data respectivă, profesor la universitatea de la Cernăuți în cadrul Misiunii universitare franceze.

13. 20 februarie 1936, București. *Alphonse Dupront către Marta Rainer*¹.

Mission
Universitaire française
EN ROUMANIE
DIRECTION

Bucarest, le 20 Février 1936

Bien chère Madame,

Quel méchant homme, je suis digne de tous les enfers ! Il faut seulement me plaindre puisque je suis déjà privé des plaisirs élyséens, ceux de l'esprit et du cœur... Et en manière d'indulgence, je vous demanderais de me faire le très vif plaisir de venir avec le Professeur Rainer à l'Institut, ce lundi, 24 février, autour d'une table d'amitié.

Je voudrais autour de M. et de Mme Bodin réunir quelques amis, les meilleurs et les plus chers. Votre place est là, la première. Dites-moi vite que vous ne nous manquerez pas.

J'attends avec confiance un billet de vous, bien chère Madame, en vous disant ma fidèle gratitude, en même temps qu'un remords non moins fidèle. Assurez, je vous prie, le Professeur Rainer de mes pensées les meilleurs et croyez, bien chère Madame, à mon entier dévouement,

A. Dupront

Biblioteca Academiei Române, cota S. 25 (1)/MXXII.

¹ Marta Rainer, medic la Spitalul Colțea, soția medicului Francisc-Iosif Rainer (1874-1944), creatorul școlii românești de antropologie.

14. 6 ianuarie 1939, Nice. *Alphonse Dupront către Marta Rainer.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE H^{TES} ETUDES EN ROUMANIE
27, Boulevard Vintilă Brătianu

Nice, le 6 janvier 1939

Bien chère Madame,

À l'étape de la lumière, près d'une mer qui est cet après-midi impitoyablement belle, je veux vous dire sans plus tarder mes pensées reconnaissantes et mes remerciements pour vos souhaits.

L'éloignement ne m'en a pas fait perdre les souvenirs et je les ai emportés avec moi, au travers des neiges, comme une assurance précieuse d'amitié pour ce séjour de Paris où je vais tâcher, avec la force de mes moyens, de défendre des idéals qui sont nôtres.

Le ciel méditerranéen m'aurait-il redonné l'optimisme ? Je le veux du moins et c'est sous son signe que j'aime vous dire pour l'an nouveau des souhaits bien attentifs. Vous savez trop, le Professeur et vous-même, vous oublier pour les grandes causes pour que je m'attends à vous dire des banalités.

Mais que l'an qui vient fortifie, n'est-ce pas, les valeurs spirituelles et humaines que nous aimons. Nous vous en sentirons plus proches et déjà récompensés.

Dites au Professeur, je vous prie, des vœux inutiles au sage et partagez avec lui les sentiments d'admiration affectueuse que je vous garde.

A. Dupront

Biblioteca Academiei Române, cota S. 25 (3)/MXXII.

15. București. *Alphonse Dupront către Marta Rainer.*

INSTITUT FRANÇAIS
DE H^{TES} ETUDES EN ROUMANIE
27, Boulevard Vintilă Brătianu

Bucarest

Chère Madame,

Le diable ne s'est point encore fait ermite ; mais c'est tout juste s'il n'a pas dit pour tous les papiers et les soucis. Et cependant il faut partir, s'en aller à Paris continuer l'aventure. Je ne le voudrais pas faire sans être venu vous apporter une pensée fidèle et bien affectueuse.

Consentirez-vous à perdre un moment avec moi demain, samedi, en fin d'après-midi ou après dîner ? Je voudrais dans le jardin parfumé apprendre la sagesse : j'en ai tellement besoin.

J'espère que ce sera possible et je vous en dis déjà mon bien reconnaissant merci.

A. Dupront

Biblioteca Academiei Române, cota S 25 (5)/MXXII.

16. 10 august 1938, Pucioasa. Nicolae N. Condeescu¹ către Alphonse Dupront.

Mon cher Directeur,

A défaut d'un Dijon inaccessible par ma faute, je me suis contenté d'un court séjour à Braşov où le grand Tronchon² et ne non moins grand Bray³ tiennent haut le flambeau de l'érudition française. Le dernier a entendu parler merveilles de toi et regrette de ne pas te connaître personnellement. Il m'a demandé toutes sortes de tuyaux sur la Mission et son œuvre. Ah ! les délicieuses promenades faites avec la fille de Van Tieghem sous les frais ombrages du corso brachovien ! On a pris tant de plaisir à évoquer un Caen hospitalier dont le souvenir remonte en 1927 qu'on s'est donné rendez-vous à Lausanne pour l'année prochaine.

Grâce aux Dieux tutélaires de l'histoire littéraire, on s'est revu plus tôt – avant-hier exactement – à Târgovişte où Şerban⁴ les a menés voir les ruines. Il y a eu réception officielle, banquet, des flots de tzuica et des tonnes d'éloquence. À ton serviteur on a dévolu le rôle plus modeste de pérorer devant les monuments. Il s'en est acquitté honorablement au dire de l'assistance.

Je termine ma seconde épître-rapport par le vœu ardent de ton prompt retour, et par les mêmes assurances d'amitié fidèle et dévouée.

Condeescu
Pucioasa, le 10 août 1938

Arhivele Alphonse Dupront, în curs de transfer la École Normale Supérieure, Paris, rue d'Ulm.

¹ Nicolae N. Condeescu (1904-1966), profesor de limbă și literatură franceză la Universitatea din Bucureşti, colaborator la „Revue d'histoire littéraire de la France”, fost student al Şcolii Normale Superioare din Paris, unde s-a împrietenit cu Dupront.

² Henri Tronchon (1877?-1941), critic și istoric literar, profesor la Universitatea din Strasbourg, autor de numeroase lucrări, printre care prefața volumului lui I. Haşeganu, *La France dans l'œuvre des écrivains roumains contemporains de langue française*, Paris, Les Belles Lettres, 1940.

³ René Bray (1896-1954), istoric al ideilor, specialist al secolului al XVII-lea, la data respectivă profesor la Universitatea din Lausanne.

⁴ Nicolae Şerban, șeful catedrei de franceză la Universitatea ieşeană între anii 1918 și 1942.

17. 27 octombrie 1939, Iași. Andrei Oțetea către Alphonse Dupront.

TEATRUL NAȚIONAL IAȘI
CABINETUL DIRECTORULUI

Jassy, le 27 octobre 1939

Monsieur,

Je regrette qu'une affaire survenue à l'improviste m'a empêché de vous accompagner à la gare. J'aurais voulu vous remercier de l'attention que vous avez bien voulu témoigner au Théâtre National de Jassy et de votre belle allocution qui a relevé l'hommage que nous avons voulu rendre à Racine.

Veillez bien, Monsieur, agréer l'assurance de mon attachement tout dévoué.

A. Oțetea

Arhivele Alphonse Dupront, în curs de transfer la École Normale Supérieure, Paris, rue d'Ulm.

18. 20 iunie 1940. Mihail Sebastian către Alphonse Dupront.

ce jeudi 20 juin 1940

Cher Monsieur Dupront,

J'aurais voulu vous serrer la main, après votre admirable conférence de mardi [donc du 18 juin 1940 – S.L.]. Avoir eu le courage et la force de parler dans un tel jour, malgré les terribles nouvelles qui nous déchiraient le cœur, cela a été une bonne action et un bel exemple.

Je vis depuis tant de jours comme dans un long cauchemar, dont j'attends avec stupeur, avec effroi la fin. Tout ce qui m'est cher se joue dans ce drame.

Je suis sorti de votre conférence, je ne dis pas consolé, car je ne puis l'être, mais avec le sentiment que notre désolation doit faire place à une attitude plus ferme, plus confirmée, plus courageuse.

Non, rien n'est encore définitivement perdu, rien ne sera définitivement perdu.

Croyez, cher Monsieur Dupront, à ma fidélité pour les choses qui vous sont chères, et à mon dévouement personnel.

Mihail Sebastian

Arhivele Alphonse Dupront, în curs de transfer la École Normale Supérieure, Paris, rue d'Ulm.